

Ko e lao Fair Trading Act

Ko hono Fakamahu'inga'i 'o e Koloá 'i hono Tu'uaki mo Fakama'ama'a

'Oku 'oatu heni 'a e fakahinohino ki he founga kehekehe 'e lava ke ngāue'aki 'e he ngaahi pisinisi ke tu'uaki atu 'a e totongi 'o 'enau koloá pe ko 'enau ngaahi ngāué. 'Oku fai eni ke mahino ki he kakai fakataú (customers) pea mo e ngaahi pisinisi 'a e tu'utu'uni 'a e lao Fair Trading Act ki he totongi 'o ha koloa pe ngāue.

'Oku lahi e ngaahi founga totongi kehekehe 'oku ngāue'aki 'e he ngaahi pisinisi ke tu'uaki atu 'aki 'a e totongi 'o 'enau koloá pe ko 'enau ngaahi ngāué. 'Oku kau heni e ngaahi me'a ko'eni; ko hono fakahā 'oku 'i ai e totongi pe faingamālie makehe (special offers), ko ha totongi ke fakasi'isi'i e fakamole 'a e kakai fakataú (savings) 'i hono tu'uaki atu ha fakama'ama'a, fakafehoanaki e totongi 'o ha koloa mo e totongi 'oku 'eke'i 'e ha falekoloa 'oku nau fe'au'auhi, pea mo hono 'oatu ha talamahu'inga pau pē ko ha tala fakafuofua pē (estimates). Ko e ngaahi founga kehekehe mo angamaheni eni 'i hono tu'uaki atu e totongi (pricing) 'o ha koloa pē ko ha fa'ahinga ngāue ke fai.

Ka kuo pau ke matu'aki tokanga 'a e ngaahi pisinisi ke 'oua na'a nau takihala'i pē kākaa'i pe lohiaki'i 'a e kakai fakataú. 'Oku fālute 'i he lao Fair Trading Act 'a e ngaahi tapa kotoa pē 'o hono tu'uaki mo hono fakataú atu ha koloa pe ko ha ngaahi ngāue ke fai 'o kau ai 'a hono totongi. Ko hano fakamatala'i 'e ha pisinisi 'o e ngaahi totongi te nau 'eke'i, kuo pau ke mahino lelei, tonu pea 'ikai ke toe faka'alongaua.

Ko e holoki 'o ha totongi

'Oku fa'a to'o foki 'e he ngaahi pisinisi ha konga 'o e totongi 'o ha koloa pe ko ha ngāue pea nau tu'uaki atu 'a hono lahi 'o e pa'anga 'e 'ikai te ke fakamole (savings) 'i ha'o fakataú pe totongi 'a e mahu'inga koiá. Ko e founga lahi 'oku nau ngāue'aki ko hono fakafehoanaki 'a e totongi hili 'a hono to'o ha konga (discount) mei ha totongi 'oku ma'olunga ange 'o nau fa'a ui ia ko e totongi "angamaheni" (usual), pe ko ha totongi "kimu'a" (was), pe ko e totongi "ngāue'aki ma'u pe" (normal) pe ko e totongi "ngāue'aki he 'aho kotoa pe" (everyday) ke 'asi ai 'a 'e ne ma'ama'a angé.

Ko e totongi "angamaheni" (usual) totongi "kimu'a" (was) pea mo e totongi "ngāue'aki ma'u pe" (normal) pe ko e totongi "ngāue'aki he 'aho kotoa pe" (everyday) ko e ngaahi fakalea 'oku 'uhinga tataú katoa – 'a ia ko e pehē ko e totongi ia 'oku fa'a fakataú atu 'aki 'a e koloá pē ko e ngāue koiá kimu'a, pea toki to'o mei ai 'a hono konga.

'E lava ke takihala'i 'e ha pisinisi 'a e kakai fakataú 'o kapau:

- na'e te'eki ai ke nau 'eke'i 'e nautolu ia 'i he kuohili 'a e totongi "angamaheni" ko iá.
 - 'oku nau fa'u'fa'u ke hiki'i pe fakalahi e mahu'inga angamaheni tokua ke 'oua 'e manakoa pe fakataú ai e koloa pea ke nau toki tatakai mai 'a e kau fakataú 'i ha'a nau to'o ha konga 'o e totongi.
 - ko e totongi koiá 'oku nau fakahā ko e totongi angamaheni, ko e taha pē ia 'o e ngaahi mahu'inga kehekehe 'oku nau fa'a fakataú atu 'aki 'a e koloá pe ko e ngāue ke fai.
- pe
- ko e mahu'inga angamaheni ia kuo fuoloa 'a e 'ikai ke nau toe ngāue'aki, pea kuo nau 'osi ngāue'aki 'e nautolu ia ha totongi pē mahu'inga kehe.

'E 'ikai ke ui ko ha "totongi angamaheni" 'o kapau kuo fuofooloa 'a e 'ikai ke nau toe ngāue'aki 'a e totongi ko iá. 'Oku faingata'a ke 'ilo papau 'a e taimi 'oku 'osi ai 'a hono ngāue'aki 'o e totongi angamaheni he 'oku makatu'unga ia he ngaahi me'a kehekehe 'o hangē ko e fa'ahinga koloa pe ngāue (service) ko iá pea mo e taimi pea mo e feitu'u (market) 'oku fakataú atu ai. Ko ia ai 'oku mahu'inga ke nau matu'aki tokanga 'i hono fakahā 'oku nau to'o ha konga 'o e totongi pea tautefito ki he ngaahi pisinisi 'oku lahi 'enau ngāue'aki 'a e fa'ahinga founga ko 'eni.

Kapau 'e tu'uaki atu ha koloa 'i ha totongi pē mahu'inga fakama'ama'a (promotional price) 'e lava ke hoko 'a e totongi ma'ama'a ko iá ko e totongi totonú pē angamaheni 'o e koloa ko iá. Pea 'e lava ke takihala'i 'e ha pisinisi kapau te nau fakahā 'oku nau to'o ha konga 'o e totongi (discount) hili 'a e mahino kuo hoko 'a e totongi ko iá ko e totongi totonu ia 'o e koloá pē ko e ngāué.

NGAAHI FAKATĀTĀ KI AI

Na'e pehē 'e he supamāketi lahi 20% pe "ikāi to e si'i hifo he 25%" 'a e pa'anga 'e fakahaofi 'e he kakai fakataū mei he pia kotoa pē, 'i he 'enau tu'uaki ke fakamanakoa 'a hono fakataū. Kaekehe, na'e 'osi ha uike 'e 32 kimu'a atu 'a hono fakataū 'o e pia 'e ni'ihi ia 'aki ha totongi 'e 'ikāi lava ke a'usia ai 'a e 20% na'e tu'uaki māi, he na'e 'osi fakataū atu e piā ia he totongi na'e 'osi mā'ama'a ange. Pea na'e fai 'e he potungāue Commerce Commission ha fakatokanga ki he supamāketi.

Na'e tu'uaki 'e he falekoloa naunau kemi (camping) 'enau vala e ni'ihi 'o pehē 'e lava 'o ma'u 'aki ha totongi kuo 'osi to'o ha peseti 'e 50-60 mei he totongi angamaheni 'i he 'enau fakama'ama'a lahi. Ka ko e ni'ihi 'o e koloā ni na'e 'osi fakataū atu pē ia 'i he totongi tatau pē, pea mo e ni'ihi na'e fakataū atu mo ia 'i he totongi na'e tu'uaki atu 'i he fakama'ama'a. Na'e mo'ua ai 'a e falekoloā ni pea tautea totongi pa'anga.

Ko ha fakamatala'i 'e ha pisinisi 'o ha totongi pē mahu'inga 'o ha koloa, kuo pau ke mahino, mo'oni pea 'oua na'a faka'alongaua.

'Oku totonu ke fakamahino 'e he pisinisi, 'o kapau 'oku nau fakafehoanaki totongi mo e totongi 'i he kuohili, pe na'a nau 'osi tukuhifo 'a e totongi ki lalo 'i mui ni mai. 'O fakatātā 'aki eni; kapau na'e tu'uaki atu e koloā "na'e 'osi \$15 ka kuo holoki hifo ke \$10", hili ia na'e 'osi tukuhifo 'a e totongi ia 'o \$12. 'Oku hoko ia ko ha takihala'i 'a e totongi koiā neongo na'e 'osi fakataū atu 'a e koloa ko ia 'aki 'a e \$15. Ko hono 'uhingā he ko e \$2 pē na'e holo 'aki 'o 'ikāi ko ha \$5. Na'e totonu ke tu'uaki 'e he pisinisi ia 'a e totongi 'o pehē "na'e fuofua \$15, pea na'e \$12 ka 'oku \$10 he lolotonga ni".

Pea 'oku tatau pē ia mo eni; kapau 'e 'i ai ha mahu'inga makehe ke kamata'i'aki (introductory price) 'a hono fakataū atu ha koloa, 'oku totonu ke mo'oni ko e totongi ia 'oku si'isi'i ange mei hono totongi angamaheni. Kuo pau ke fakapapau'i 'e he pisinisi ia 'e hiki hake 'a e totongi ki hono tu'unga totonu hili 'a hono fakama'ama'a ke kamata'i'aki 'a hono fakataū atu. 'E takihala'i e kakai fakataū kapau 'e hokohoko atu 'a e totongi kamata'i'aki (introductory offer) 'a hono fakataū ha koloa 'o laka atu ia he taimi na'e totonu ke 'osi ki ai.

Ko e totongi 'oku ui ko e Recommended Retail Price (RRP)

Ko e RRP ko e totongi ia 'oku fokotu'u atu 'e he kautaha na'a nau ngaohi 'a e koloā ki he ngaahi falekoloa fakamovetevete ke nau fakataū atu 'aki, koe'uhi ke 'oua 'e kehekehe 'a e totongi he ngaahi falekoloa kotoa pe. Kaekehe, 'oku tau'atāina pē 'a e falekoloa fakamovetevete ia ke nau fakataū atu e koloā 'i ha fa'ahinga mahu'inga pē – pea 'i he taimi lahi te nau fakataū atu ia 'i ha totongi 'oku 'i lalo he RRP. 'Oku tapui 'e he lao Commerce Act ke hanga 'e ha kautaha ngaohi koloa 'o fakamalohi'i, pē feinga ke fakamalohi'i ha koloa fakamovetevete ke nau fakataū atu ha koloa 'i ha totongi 'oku nau tu'utu'uni ke 'oua na'a toe mā'ama'a ange ai.

'Oku 'i ai e ngaahi fakamatala ki he me'a ni 'i he 'emau tohi fakahinohino ko e *Resale Price Maintenance* 'i he uepisaiti www.comcom.govt.nz/resale-price-maintenance-fact-sheet

Ko e sio 'a e kakai fakataū ki ha tu'uaki 'oku ne fakafehoanaki 'a e mahu'inga RRP pea mo e totongi 'i ha fakama'ama'a 'o e koloa ko iā, 'e lava ai ke nau tui 'o pehē te nau fakataū 'a e koloa ko iā 'aki ha totongi 'oku mā'ama'a ange.

Koe'uhi 'e lava ke hoko ha me'a pehē, 'e lava ke takihala'i 'e ha falekoloa fakamovetevete ke nau fakafehoanaki 'a 'enau totongi pea mo e totongi RRP, tukukehe kapau ko e RRP koia 'oku mo'oni pea ko e totongi ia 'oku tu'uaki atu 'aki 'a e koloā ni 'i he fefakataū'aki angamaheni pea mo e fefakataū'aki 'i he ngaluopé, pē 'initaneti.

FAKATĀTĀ KI AI

Na'e tu'uaki atu 'e he falekoloa naunau fale 'a 'enau ngaahi fakama'ama'a kehekehe 'i he māhina 'e 4. Ko e koloa kotoa pē na'a nau tu'uaki atu, na'e 'asi ai 'a e totongi RRP fakataū pea mo e totongi "fakama'ama'a" 'a ia na'e matu'aki mā'ama'a 'aupito foki pea mo e fakapēseti 'o e faikehekehe 'o e ongo totongi. Ka ta koā ko e totongi RRP ia na'e 'ikāi ko e totongi angamaheni ia 'a e falekoloā ni; ko hono mo'oni, ko e totongi angamaheni 'a e totongi fakama'ama'a. Na'e mo'ua 'a e kautahā pea tautea totongi pa'anga.

Fakafehoanaki mo e kinautolu 'oku nau fe'au'auhi

Kapau 'e hanga 'e ha pisinisi 'o fakafehoanaki 'a 'enau totongi mo e totongi 'a ha pisinisi kehe ('o pehē ni, 'i he ngaahi falekoloa kehē 'oku nau \$X, ko kinautolu, \$Y). kuo pau ke tatau tofu pē 'a e koloa ko ia 'oku fai'aki 'a e fakafehoanaki, 'o 'ikāi ko ha fa'ahinga koloa meimei tatau pē.

Kuo pau ke fakamahino 'e he pisinisi 'a e feitu'u 'e lava ke 'alu 'a e kakai fakataū 'o fakataū ai 'a e koloā ni 'i he totongi ko ia na'a nau tu'uaki atu. Kapau 'e 'ikāi lava ke fakataū 'a e koloa ko iā mei he falekoloa na'e fai'aki 'a e fakafehoanaki, pea 'i he totongi koia na'e fakahā 'i he tu'uaki (mei ha falekoloa ofi atu pe 'i he ngaluopé) pea ko e fakafehoanaki ni 'e lava 'o hoko ia ko e takihala'i. Kapau 'e hanga 'e ha pisinisi 'o fakafehoanaki 'enau totongi mo ha pisinisi tu'u ofi atu ki ai, kuo pau ke tu'u vāofi 'a e ongo falekoloā ke mahino 'oku na fe'au'auhi. 'A ia kuo pau ke lava 'a e tokotaha fakataū 'o 'alu ki ha taha pē 'o e ongo falekoloā ni 'o fakataū 'a e koloa na'e tu'uaki 'i he totongi 'oku nau pehē 'oku mā'ama'a

angé. Ko e mama’o ‘o e feitu’u ke ‘alu ki ai ha tokotaha ke fai ha’a ne fakatau pehē, ‘e kehekehe ia ‘o makatu’unga ‘i he koloa ‘oku fakatau – he ‘e mama’o ange ke ‘alu ki ha fale fakatau me’alea (stereo) ‘i ha’a ne ‘alu ‘o fakatau ha kofu lole sokoleti.

Ko e ngaahi pisinisi ‘oku nau tu’uaki ‘o fakafehoanaki mo “ha ngaahi pisinisi feitu’u kehekehe” (elsewhere) ‘i ha pepa tu’uaki (flyers) ‘oku tufaki he feitu’u kotoa pē ‘o Nu’usilá ni, kuo pau ke nau fakapapau’i ‘oku tonu ‘a ‘enau fakalea ‘o e tu’uaki pea ‘oku tonu mo tuha mo e ngaahi feitu’u takitaha ‘oku tufaki ai. ‘E takihala’i ‘a e kakai fakatau ‘e ha pisinisi ‘oku ne ngāue’aki ‘a e fakafehoanaki totongi mo ha pisinisi “kehe” (elsewhere) pē ko ha totongi mei he “kuohili” (was) ‘i ha pepa tu’uaki na’e ‘ikai ke tonu ‘a hono fakahā ai ‘o e ma’ama’a ange ‘a ‘enau koloa ‘oku tu’uaki atu ‘i he feitu’u ko iá.

FAKATĀTĀ KI AI

Na’e hala ‘a hono fakahā ‘e he falekoloa fakamovevete ‘i he ‘e nau tu’uaki atu ‘enau seti sea leta na’e \$3000 ‘o pehē ‘oku fakatau atu ia ‘e he ngaahi koloa kehé ‘aki ‘a e \$6000. ‘I hono fakatotolo’i ‘e he potungāue Commerce Commission ‘a e me’á ni, na’a nau ‘ilo ai ko e seti sea na’e fakatau atu ‘e he ngaahi koloa kehé, na’e sai mo lelei kehe ange ‘a hono ngaahi ‘ona. Na’e mo’ua ‘o tautea totongi pa’anga ‘a e kautahá ni.

Ka fakafehoanaki ‘e ha pisinisi ‘a e totongi ‘enau koloá pea mo ha totongi ‘a ha falekoloa ‘oku nau fe’au’auhi, kuo pau ke tatau tofu pē ‘a e koloa ko iá, ‘o ‘ikai ko ha koloa ‘oku meimei tatau pe fakao fiofi pē ki ai.

Ko e founa fakafehoanaki totongi ‘oku fa’a ngāue’aki ‘e he ngaahi pisinisi ni’ihi, ko ‘enau pehē ko e “totongi ma’ulalo tahá” eni. ‘E lava ke pehē ai ‘e he kakai fakatau ko e:

→ koloa koia ‘oku fakatau atu ‘e he pisinisi ko ‘eni, ‘oku ma’ama’a ange ia ‘i he koloa ‘oku fakatau ‘e he ngaahi falekoloa ‘oku nau fe’au’auhi mo iá.

pe

→ ko e totongi kotoa ‘o ‘enau koloá ‘oku ma’ama’a kotoa ange ia ‘i he totongi ‘a e ngaahi falekoloa ‘oku nau fe’au’auhi.

‘E ala takihala’i e kakai fakatau kapau ‘e ‘ikai ke tonu ‘a ‘enau ma’u ki ha taha pē ko e fakatouloua ‘o e ongo tu’uaki pehē ni.

Kapau ‘oku ‘i ai mo ha totongi ma’ama’a ‘oku pehē ‘e toki lava ke ma’u ‘o kapau ‘e ‘oange ha fakamo’oni ‘oku toe ma’ama’a ange ‘a e koloa ko iá ‘i ha falekoloa kehe, kuo pau ke fakamahino lelei ke ‘oua na’a hala ‘a e ma’u ki ai ‘a e kakai fakatau.

🔗 ‘E lava ke ke lau ha tñaki mai ki he fakamatala ko ‘eni ‘i he *Fine Print* ‘i he uepisaiti www.comcom.govt.nz/fine-print

FAKATĀTĀ KI AI

Na’e ‘i ai ‘a e kautaha ‘oku nau fakatau e ngaahi me’angāue mo e naunau langa (hardware) na’a nau tu’uaki atú ‘i he ngaahi founa tu’uaki kehekehe ‘o pehē ‘oku ma’ama’a ange ‘enau koloá kotoa ‘i he totongi ‘a e ngaahi pisinisi ‘oku nau fe’au’auhi mo iá. Na’e fakatotolo’i ‘e he Commerce Commission ‘o ‘ilo ‘oku ‘ikai ke mo’oni eni ‘i he ngaahi koloa e ni’ihi, pea na’e toki ma’ama’a ange pē ‘enau koloa koe’uhi ko e ngaahi tu’utu’uni makehe na’e ‘ikai ke fakamatala’i lelei ke mahino ki he kakai fakatau. Na’e fai ‘e he Commerce Commission ha fakatokanga ki he kautaha ni.

Fakama’ama’a

Ko e ‘uhinga ‘o e fo’i lea fakama’ama’a (sale) ‘i he sio ‘a e kakai fakatau, ko ha faingamālie ia ke nau fakatau koloa ‘i ha totongi ‘oku ma’ama’a ‘i ha taimi kuo ‘osi fakapapau’i ‘e ‘osi ki ai ‘a e fakama’ama’a.

‘Oku lahi foki ‘a e fa’ahinga kehekehe ‘o e fakama’ama’a. Ka ko e fakama’ama’a kotoa pē, ‘oku ne fakahā mai ‘oku holoki ‘a e totongi mei he totongi angamaheni. Ko ha koloa pe ko ha ngāue ‘oku tu’uaki atu ‘e ha pisinisi ‘oku nau fakama’ama’a, kuo pau ke holoki hifo ‘a e totongi ia mei hono mahu’inga angamaheni. Kapau ‘oku ‘i ai ha fakama’ama’a ‘oku ‘ikai ke fakakau atu ki ai ha koloa ia kuo ‘osi fakama’ama’a pē ia, kuo pau ke fakamahino ‘aupito eni. Pea ko ia ai ‘e pehē foki ‘e he kakai fakatau ia ko e meimei kotoa ‘o e koloa ‘a e pisinisi ko iá, ‘oku holoki ‘a hono totongi, ‘o kapau ‘e ‘ikai ke fakamahino ‘oku fakama’ama’a pē ‘a e koloa ‘e ni’ihi.

‘Oku tonu foki ke tokanga ‘a e ngaahi pisinisi ‘oku tu’uaki atu ha koloa na’a nau hū mai ‘o fakatau’u’a ke fakatau atu he fakama’ama’a. ‘E ‘ikai lava ke nau tu’uaki atu ia ‘o pehē na’e ‘i ai ‘a hono totongi mamafa ange kimu’a he fakama’ama’a, he na’e te’eki ai ke nau fakatau atu ia kimu’a.

Kuo pau ke lava ‘e he ngaahi koloá ‘o fakamo’oni’i ‘oku mo’oni ‘a ‘enau fakama’ama’a ‘oku tu’uaki. Ko e fakama’ama’a ‘oku fakalea ko e “Liquidation” pē ko e “Receivership” ‘oku ne faka’ali mai ko e pisinisi ‘oku ‘amanaki ke tāpuni pē tāmata’i.

Kapau ‘oku tu’uaki ‘e ha pisinisi ha fakama’ama’a ka nau tāpuni (closing down sale), ka ‘oku ‘ikai ha’a nau fakakaukau ke tāpuni, ‘oku nau maumau’i ‘a e lao Fair Trading Act.

FAKATĀTĀ KI AI

Na’e tu’uaki ‘e he falekoloa fakatau pasikala ha fakama’ama’a koe’uhi ‘e tāpuni ho nau falekoloa ‘e 2 ka na’e ‘ikai ke ‘i ai ha fakakaukau ia ke tāpuni ‘a e ongo fale ko iá. Na’e fakahū mai ‘e he falekoloá ha fakalahi ‘o ‘enau koloá ki he fakama’ama’a ‘o hokohoko atu ia he laui māhina. Na’e fai ‘e he Commerce Commission ha fakatokanga ki he kautaha ni.

‘Oku lahi e fa’ahinga kehekehe ‘o e fakama’ama’a koloá. Ka ko e fakama’ama’a koloa kotoa pē ‘e faka’uhinga’i ia ko hono holoki ‘a e totongi mei he totongi angamaheni.

Ko e fakama’ama’a ko ha faingamālie ia ke ma’u ai ‘e he kau fakataú ha koloa ‘i ha totongi ma’ama’a pea ‘e liliu ‘a ‘enua founa fakataú angamaheni koe’uhi ke nau ‘inasí ‘i ha faingamālie pehē. Ko e fakama’ama’a kotoa, kuo pau ke fai ia ‘i ha taimi kuo fakamahino ‘e ‘osi ki ai, pea ke fakahoko pē ia he taimi ‘oku nau fakahā, tukukehe ka ‘i ai ha ngaahi me’a ta’e’amanekina ke fakaloloa pe fakanounou ai ‘a e taimí. Kapau ‘e tu’uaki ‘e ha pisinisi ha fakama’ama’a ‘o pehē “ko e toe pē ‘a e ‘aho ‘e 3 pea ‘osi” ‘o laulau uike, ‘e takihala’i ai ‘a e kau fakataú ‘i ha faingamālie te nau ma’ú.

Ko ha Ngaahi Foaki Faingamālie Makehe pē Mahulu Atu (Special Offers)

Kuo pau ke ‘i ai ha “foaki ha faingamālie ‘oku makehe” pē “faingamālie” (special offers pē specials) ‘oku mo’oni – ‘o hangē ko hano tukuhifo e totongi pē ko ha fa’ahinga me’a pehē – he ka ‘ikai, ‘e lava ke nau takihala’i e kakai fakataú.

Pea ‘e takihala’i ‘e he ngaahi pisinisi ‘a e kakai fakataú kapau te nau tu’uaki lahi atu ha foaki faingamālie makehe ka ko ha ki’i tokosi’i pē ‘oku lava ke nau ma’ú. Kuo pau ke fakamatala’i ke mahino lelei ha ngaahi fakangatangata pe ko ha tu’utu’uni fekau’aki mo ha foaki faingamālie makehe pē mahulu atu ‘o kapau :

- ko e faingamālie ni ‘oku toki ma’u pē ia ‘o kapau ko ha fakatau ‘aki ha pa’anga (cash purchases)
- ‘oku fakangatangata ‘a e lahi ‘o e koloa ‘oku lava ke fakatau ‘e ha tokotaha
- ‘oku ma’u pē ia ‘o kapau ‘e laka hake ‘a e fakataú ‘i ha mahu’inga kuo nau fokotu’u mai
- ‘oku fakangatangata pē ‘a e lahi ‘o e koloa ke fakatau atu he fakama’ama’a
- ‘oku fakangatangata mo e taimi ke fakahoko ai.

‘E ‘ikai lava ke hao ‘a e kautahá mei he maumau laó kapau te nau tu’uaki atu ‘oku “‘i ai e ngaahi tu’utu’uni makehe” ‘i he fakama’a ma’a kapau ‘oku hoko ia ke ne fakafepaki’i ‘a e faingamālie ‘oku foaki.

‘E lava ke ke lau ha tñnaki mai ki he fakamatala ko ‘eni ‘i he lau’itohi ko e *Fine Print* ‘i he uepisaiti www.comcom.govt.nz/fine-print

Ko hono tohi’i ‘o e totongi ‘o e koloá

Kuo pau ke tohi’i ‘e he ngaahi pisinisi ke mahino lelei ki he kau fakataú ‘a e totongi ‘o e koloá ke ‘oua na’a ne takihala’i kinautolu. ‘I he sio ‘a e tokotaha fakataú ‘i ha mahu’inga ‘oku fakapipiki ki ha koloa pē ‘i he hilifaki’anga ‘o e koloa ko iá, ‘oku tonu pē ke nau ‘ilo ai ko e totongi ia ‘o e koloá he taimi te nau ‘oatu ai ke totongi.

‘Oku takihala’i ‘a e kakai fakataú ‘e ha pisinisi ‘oku nau faka’ali’ali ha totongi ‘oku ma’ama’a ange ‘i he totongi koia ‘oku fai’aki ‘a e fakataú pē fai’aki ha ngāue.

FAKATĀTĀ KI AI

Na’e fakatau atu ‘e he supamāketi ‘a e fua’iakau ‘i ha totongi na’e ma’olunga ange ia ‘i he totongi na’a nau fakapipiki he koloa ko iá. Na’e mo’ua pea tautea totongi pa’anga ‘a e supamāketi.

Kuo pau ke fakahā ke mahino lelei ‘e he pisinisi ha ngaahi fakangatangata pe ko ha tu’utu’uni makehe fekau’aki mo ha foaki ‘o ha faingamālie (special offer) ma’ae kakai fakataú.

‘E lava foki ke hoko ‘o takihala’i ‘a e kakai fakataú ‘o kapau ‘oku tohi’i atu ‘a e totongi ia ‘i ha pa’anga muli pe ‘oku kehe ia mei he pa’anga Nu’usilá. ‘O pehē ni: kapau ko ha kautaha ‘oku nau pisinisi ‘i Nu’usila mo ‘Aositelelia, kuo pau ke nau fakapapau’i ko e koloa ‘oku fakatau atu ‘i Nu’usilá, ‘oku fakamahu’inga’i ia ‘aki e pa’anga Nu’usila.

Ko hono tu'uaki ha fakama'ama'a 'oku kamata mei lalo 'o ngata mei 'olunga 'a e mahu'inga 'o e koloa

Kuo pau ke matu'aki tokanga 'aupito 'a e ngaahi pisinisi ke 'oua na'a nau takihala'i 'a e kakai fakata'u 'i he 'enau tu'uaki atu ha fakama'ama'a 'oku kamata mei lalo 'o ngata mei 'olunga 'a e mahu'inga 'o e koloa (range of prices). Ko hono talaki 'oku 'i ai ha koloa 'oku fakama'ama'a "mei he \$9.99" pe 'oku a'u 'o "\$50 'oku holoki 'aki", ka 'oku 'uhinga pe ia ki ha ki'i koloa si'isi'i pe 'i he mahu'inga ko ia, 'oku lava foki ia ke mo'oni, ka te ne toe lava 'o fakatupu ha takihala'i. 'E lava ke pehe ai 'e he kakai fakata'u ia ko e tu'uaki ni ko ha fu'u faingamalie 'oku lahi kae hili ia, 'oku 'ikai foki ke pehe ia.

'I he hoko e ngaahi me'a pehe ni, kuo pau ke fakamatala'i 'e he ngaahi pisinisi ke mahino 'o hangē ko eni, "\$10 'oku to'o mei he falani mutu, \$20 'oku to'o mei he piva fa'ahita'u mafana". Kapau 'e 'ikai lava ke hao kotoa 'a hono tohi'i 'o e totongi taautaha 'o e koloa, 'oku totonu ke fakaha 'e he pisinisi 'a e totongi ma'ama'a ko ia 'e lahi ange 'a 'ene tonu pe mo'oni, 'o hangē ko 'eni, "'e a'u ki he peseti 'e 50 'e to'o, ka ko e lahi 'o e koloa 'e to'o e peseti 'e 30".

Kuo pau ke fakapapau'i 'e he ngaahi pisinisi 'oku tonu ma'u pe 'a 'enau ngaahi tu'uaki fakama'ama'a 'o kapau 'oku feliuliaki 'a e si'isi'i taha mo e lahi taha 'o e ngaahi totongi.

'Oku lahi 'a hono ngāue'aki e founa ko'eni 'i he tu'uaki fakatau 'api, 'a ia ko hono fakaha'i atu 'a e kamata'anga mo e ngata'anga 'o e mahu'inga pe totongi 'e ngali ai ke tali 'e he tokotaha 'oku ho'ona 'a e 'api ke fai e fakata'u. Neongo ko e founa 'aonga eni kapau 'e fai totonu 'aki, 'oku mahu'inga ke tokanga 'aupito 'a e ngaahi pisinisi fakatau 'api ke 'oua na'a nau takihala'i 'a e kakai fakata'u.

'I hono ngāue'aki 'a e founa ni ke tu'uaki atu 'aki ha 'api, kuo pau ke mateuteu 'a e tokotaha 'oku ho'o na 'a e 'api ke ne fakakaukau'i fakamaatoato ha mahu'inga ofi ki he mahu'inga si'isi'i taha 'o fakatatau mo e me'a na'e fakahoko 'i he tu'uaki.

'Oku tapu ke ngāue'aki 'i ha tu'uaki fakatau 'api ha totongi 'oku ma'ulalo ke tohoaki'i 'aki e kau fie fakata'u ki ha 'api 'e 'ikai te nau fie fakatau pea ko ha totongi ia na'e 'ikai loto 'a e taha 'oku ho'o na e 'api ke fakata'u'aki 'a hono 'api, 'i he taimi na'e tu'uaki atu ai.

FAKATĀTĀ KI AI

Na'e tu'uaki atu tu'o 3 'e ha fakafonga fakatau 'api (real estate agent) ha 'api 'o fakalea "ki ha fie fakatau 'o laka hake he \$380,000". Hili ia, na'e 'osi 'ilo 'e he fakafongā ni na'e 'ikai loto 'a e tokotaha 'oku ho'o na 'a e 'api ke ne tali ha si'i hifo 'i he \$400,000. Na'e mou'a pea totongi pa'anga 'a e kautaha fakatau 'api ni.

Ko e talamahu'inga pau pea mo ha tala fakafuofua (Quotes & Estimates)

Kuo pau ke 'oua na'a takihala'i 'e he ngaahi pisinisi 'a e kakai fakata'u 'i hono tukuatu ha talamahu'inga pau (quote) mo ha tala fakafuofua pe (estimates). 'Oku totonu ke falala 'a e kakai fakata'u ki he mo'oni 'o ha talamahu'inga pau pe ko ha fakafuofua he 'e makatu'unga ai ha'a nau loto ke nau fakatau e koloa pe ko ha ngāue ke fai ma'a kinautolu.

Ko e talamahu'inga pau (quote) ko hono fakaha atu ha totongi pau ke fai'aki ha ngāue. Ka tali 'a e talamahu'ingā ni, pea 'e hoko leva ia ko ha felotoi 'i ha alepau ke fai 'a e ngāue 'i he mahu'inga na'e talā, tukukehe kapau na'e toe fai ha felotoi ia ke liliu 'a e mahu'ingā koe'uhi ko ha ngāue na'e 'ikai ke kau he fuofua aleā, ke tānaki mai ki ai.

Ko e tala fakafuofua ko e totongi fakaofiofi taha 'oku 'oatu 'e he pisinisi pe ko ha totongi 'oku 'i ai 'a hono kamata'anga pea mo e ngata'anga 'o makatu'unga 'i 'enau taukei hono fai 'o ha ngāue pehe.

Kapau 'e fai ha fu'u liliu lahi mei he fakafuofua na'e talā, kuo pau ke hanga 'e he pisinisi 'o fakamatala'i ia pea mo e 'uhinga 'oku fai ai 'a e liliu ke 'ilo 'e he tokotaha 'oku ne totongi. Kuo pau ke fakamahino lelei 'a e kamata'anga mo e ngata'anga 'o e totongi pea mo e ngaahi ngāue ke fai. Kuo pau ke fai 'e he pisinisi 'a e fakafuofua 'i ha founa fai totonu 'o makatu'unga ia 'i he ngaahi 'uhinga mo'oni mo taau foki.

Ko ha founa fakapotopoto ke fai 'aki 'a e talamahu'inga pa'u mo e fakafuofua 'aki ha tohi'i hifo 'i ha lau'i pepa, neongo 'oku 'ikai ke fakafaihehehehe 'e he lao Fair Trading Act ia pe 'oku tohi'i pe tala ngutu pe.

Kuo pau ke fuofua fakamahino 'e he pisinisi pe te nau 'eke'i ke totongi kae toki fai ha talamahu'inga pau pe fakafuofua pea ko e totongi ko ia kuo pau ke fakakau ki ai mo e tukuhau GST.

FAKATĀTĀ KI AI

Na'e takihala'i 'e he kautaha fufulu tangikē falemalōlō 'a kinautolu na'a nau totongi e ngāue ke fai, 'a hono 'uhinga na'e lahi mama'o ange ai 'a e totongi na'a nau 'eke'i mei he fuofua talamahu'inga pa'u, 'o a'u ki he peseti 'e 300 'i he ni'hi. Na'e loi e ngaahi 'uhinga na'a nau fai ai 'a e hiki pe na'e 'ikai ha 'uhinga lelei ke makatu'unga ai. Na'e mo'ua pea totongi pa'anga 'a e kautaha pea mo e talekitā.

'Oku totonu ke falala 'a e kakai fakata'u ki ha talamahu'inga pe ko ha tala fakafuofua he 'oku makatu'unga 'a 'enau fakata'u ai.

Ko e 'uhinga 'e liliu ai ha totongi

Kuo pau ke tonu 'a hono fakamatala'i 'e he ngaahi pisinisi 'a e 'uhinga 'oku liliu ai ha totongi 'o 'enau koloá pē ko e ngāue 'oku nau fakahokó. 'Oku totonu ke 'oua na'a fakahā 'e ha pisinisi ko e 'uhinga 'o hono hiki ha'a nau totongi koe'uhi ko ha tu'utu'uni fakalao pē ko e fakatupu 'e ha kautaha kehe 'o kapau na'a nau fakakaukau pē ke nau hiki fakakonga pē fakakatoa 'a e totongi 'e kinautolu pē.

Ko e founa ko iá, 'oku ta'efakalao ia 'i he lao Fair Trading Act koe'uhi 'oku mahu'inga ke 'ilo 'e he kakai fakataú 'a e 'uhinga totonu ne liliu ai ha mahu'inga 'o ha koloa koe'uhi kae fai 'enau fakataú 'o makatu'unga 'i ha 'uhinga 'oku mo'oni.

FAKATĀTĀ KI AI

Na'e 'i ai 'a e ngaahi kautaha fakataú 'uhila na'a nau fakahā ki he 'enau kau ma'u'uhilá, na'e hiki 'a e totongi koe'uhi ko e hiki 'a e totongi na'e 'eke'i 'e he kautaha 'oku 'anautolu 'a e uaea 'oku tufa atu 'aki 'uhilá ki he ngaahi 'apí. 'I he 'enau fefakatonutonu'aki mo e Commerce Commission na'e fakahā ai 'e he ngaahi kautahá ni na'a nau maumau'í 'a e lao Fair Trading Act, pea na'a nau fakahā leva ke 'ilo 'e he 'enau kau ma'u'uhilá 'a e 'uhinga mo'oni na'e hiki ai 'a e totongi pea na'e fai foki ha totongi huhu'í ki he kau ma'u'uhila e ni'ihi.

Ko e ngaahi tokoni eni ki ha kautaha 'oku nau ngāue'aki 'a e hiki pē holoki 'o e totongi ke fai'aki 'enau tu'uaki koloá

- Fakamahino ma'u pe 'a e ngaahi 'uhinga mo ha tu'utu'uni fekau'aki mo ha foaki faingamālie makehe (special offers) pea 'oua 'e fakahoko ha ngaahi liliu lahi ki he faingamālie ko iá hili 'a hono foaki.
- 'Oua na'a fai ha fakafehoanaki mo ha "totongi angamaheni" (usual price) 'i hono tu'uaki atu ha holoki 'o ha totongi kapau na'e 'ikai ko e totongi ia na'e fa'a fakataú atu 'aki 'a e koloá pē ko ha ngāue, pē ko e totongi ia na'e 'osi fakataú atu 'aki pe 'a e koloá ia.
- 'Oua na'a ke hiki lahi 'a e "totongi angamaheni" koe'uhi ke 'asi ngali lahi ange ai 'a hono tukuhifo ma'ae kakai fakataú.
- Kapau 'oku fai ha 'o fakama'ama'a, fakapapau'í 'oku ke fakamatala'i totonu ia pea ke lele mo ngata 'i he taimi kuo 'osi fakahaá. Kapau na'e 'i ai ha "totongi makehe" (special price) 'e fuofuolua 'a hono ngāue'aki hili e 'osi 'a e fakama'ama'a, 'e hoko leva ia ko e totongi angamaheni.
- 'Oua 'e fakafehoanaki 'a ho'o koloá pē ngāue mo e koloa pē ngāue 'a kinautolu 'oku mou fe'au'auhi, 'o kapau 'oku 'ikai ko ha koloa 'oku nau tatau tofu pē.
- Toki ngāue'aki pē 'a hono fakafehoanaki 'o e "totongi na'e fokotu'u atu 'e he kautaha na'a nau ngaohi 'a e koloa" (manufacturers recommended retail price pē RRP) kapau 'oku mo'oni pea ko e totongi ia 'oku fai'aki 'a hono fakataú atu e koloa ko iá 'i he ngaahi falekoloa kehé pē 'i he 'initaneti.
- Fakapapau'í 'oku tatau 'a e totongi 'oku faka'ali'ali atu pē fakapipiki ki he koloá, pea mo e totongi 'oku 'eke'i he taimi ke fai ai 'a e fakataú.
- 'Oua 'e 'afa'i 'a hono lahi 'o e pa'anga 'e fakahaofi 'e he kau fakataú koe'uhi ke lahi e fakataú – pea kapau 'e kehekehe 'a e lahi 'o e pa'anga 'e fakahaofi koe'uhi he 'oku totongi kehekehe 'a e koloa 'oku fakama'ama'a, pea 'e fiema'u ke fakamahino ia.
- Kapau 'oku ke 'oatu ha tala fakafuofua ki ha tokotaha fakataú, fakapapau'í 'oku ke fakamatala'i lelei ha me'a 'e ala hoko ai ha liliu lahi ki he fakafuofua na'e talá.
- 'Oua na'a tukuaki'i ha ni'ihi kehe ki ha hiki 'o ha koloa na'e hiki 'a hono totongi koe'uhi pē ko ho'o fekau'í ke hiki.

ISBN 978-1-869454-89-0

Ko e tohi ni ko ha fakahinohino ia ma'au. Pea 'oku 'ikai ko ha fakamatala fakaikiiki mo kakato ia ke fakafalala ki ai hao fale'i pe fakahinohino fakalao. Ko hono vakai'i pe 'oku kei tonu fakalao 'a e fakamatalá ni, ko e me'a ia 'e tuku atu kiate koe ke ke fai.

'E lava ke ma'u atu 'a e ngaahi fakamatala fakamuimui taha fekau'aki mo e kaveinga ni 'o kapau te ke lesisita ki ai 'i he www.comcom.govt.nz/subscribe

Fakahā mai ke mau 'ilo ki ha maumau'í 'o e ngaahi lao 'oku tuku mai ke mau mapule'i:
Telefoni: 0800 943 600 **Fetu'utaki tohi:** Contact Centre, PO Box 2351, Wellington 6140
Email: contact@comcom.govt.nz

